

Tálim - tárbiya teoriiyası hám metodikası**KOMPETENCIYALÍQ QATNAS TIYKARÍNDÁ FILOLOG STUDENTLERDÍN
SÓYLEW SHEBERLIGIN RAWAJLANDÍRÍW METODIKASÍ**

Abatova Mexriban Kuralbay kızı – tayanışh doktorant

mexriban632@gmail.com

Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

**МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ РЕЧЕВОГО МАСТЕРСТВА СТУДЕНТОВ ФИЛОЛОГОВ
НА ОСНОВЕ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА**

Абатова Мехрибан Куралбаевна – базовый докторант

Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

**METHODOLOGY FOR DEVELOPING PHILOLOGY STUDENTS' SPEAKING SKILLS
BASED ON THE COMPETENCY-BASED APPROACH**

Abatova Mexriban Kuralbaevna – doctoral student

Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz

Tayanch soʻzlar: kompetensiyaviy yondashuv, filolog talaba, nutqiy mahorat, kommunikativ kompetensiya, nutq faoliyati, interaktiv metodlar, kasbiy nutq, lingvodidaktika, raqamli texnologiyalar, refleksiya.

Rezyume. Maqolada kompetensiyaviy yondashuv asosida filolog talabalar nutqiy mahoratini rivojlantirishning nazariy va metodologik asoslari tahlil qilingan. Tadqiqotda kompetensiyaviy, kommunikativ, shaxsga yoʻnaltirilgan va lingvodidaktik yondashuvlarning imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy raqamli texnologiyalarning talabalarning nutqini tahlil qilish, oʻz-oʻzini baholash va refleksiya qilish imkoniyatlarini kengaytirishdagi ahamiyati koʻrsatib berilgan. Tadqiqot natijalari kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan metodik tizim filolog-talabalarining kommunikativ kompetensiyasi, kasbiy tayyorgarligi va nutqiy mahoratini tizimli rivojlantirishga xizmat qilishini koʻrsatadi.

Ключевые слова: компетентностный подход, студенты филологи, речевое мастерство, коммуникативная компетенция, речевая деятельность, интерактивные методы, профессиональная речь, лингводидактика, цифровые технологии, рефлексия.

Резюме. В статье проанализированы теоретические и методологические основы развития речевого мастерства студентов-филологов на основе компетентностного подхода. В исследовании раскрыты возможности компетентностного, коммуникативного, личностно ориентированного и лингводидактического подходов. Также показано значение современных цифровых технологий в расширении возможностей студентов по анализу собственной речи, самооценке и осуществлению рефлексии. Результаты исследования показывают, что методическая система, организованная на основе компетентностного подхода, способствует системному развитию коммуникативной компетенции, профессиональной подготовки и речевого мастерства студентов-филологов.

Key words: competency-based approach, philology students, speaking skills, communicative competence, speech activity, interactive methods, professional speech, linguodidactics, digital technologies, reflection.

Summary. The article analyzes the theoretical and methodological foundations for developing philology students' speaking skills based on the competency-based approach. The study highlights the potential of competency-based, communicative, student centered, and linguodidactic approaches. It also demonstrates the importance of modern digital technologies in expanding students' opportunities to analyze their own speech, engage in self-assessment, and carry out reflection. The findings of the study show that a methodological system organized on the basis of the competency-based approach contributes to the systematic development of philology students' communicative competence, professional preparation, and speaking skills.

Kirisiw. Joqarı bilimlendiriw sistemasın modernizatsiyalaw sharayatında bolajaq filologlardın kásiplik tayarlıǵın jetilistiriw máselesi aldınǵı wazıypalardıń biri bolıp esaplanadı. Ásirese, studentlerdın tek lingvistikalıq bilimlerdi iyelewı emes, al olardı kommunikativlik hám kásiplik jaǵdaylarda nátiyjeli qollana alıw qábiletin qalıplestiriw búgingi tálimnıń baslı talaplarına aylandı. Usı sebepten kompetenciyalıq qatnas tiykarında filolog studentlerdın sóylew sheberligin rawajlandırıw máselesi pedagogika hám til oqıtıw metodikasınıń aktual ilimiy baǵdarlarınń biri bolıp tabıladı.

Filologtın kásiplik iskerligi tildi tereń biliw menen bir qatarda, óz pikirın anıq, logikalıq, dálilli hám kommunikativ maqsetke muwapıq bayanlay alıwın talap etedi. Bunday qábiletler bolajaq oqıtıwshınıń pedagogikalıq iskerliginde, ilimiy izertlewlerinde hám jámiyetlik qarım-

qatnaslarında tiykarǵı orındı iyeleydi. Sol sebepli joqarı oqıw ornında sóylew sheberligin sistemalı rawajlandırıw máselelerine ayrıqsha itibar qaratıw zárúr.

Kompetenciyalıq qatnas bilimlendiriw nátiyjesin tek teoriyalıq bilimler menen emes, al olardı ámeliy iskerlikte qollanıw dárejesi menen bahalaydı. Bul qatnas studenttiń jeke belsendiligin arttırıwǵa, kommunikativlik kompetenciyasın qalıplestiriwge hám kásiplik jaǵdaylarda erkin sóylew qábiletin rawajlandırıwǵa mümkinshilik jaratadı. Sol sebepli filolog studentlerdın sóylew sheberligin kompetenciyalıq qatnas tiykarında jetilistiriw teoriyalıq hám metodikalıq jaqtan tereń izertlewdi talap etedi.

Bul maqalanıń maqseti – kompetenciyalıq qatnastın filolog studentlerdın sóylew sheberligin rawajlandırıwdaǵı teoriyalıq hám metodologiyalıq negizlerin talqılaw, ilimiy ádebiyatlardı analizlew hám zamanagóy joqarı bilim-

lendiriw sharayatında bul qatnastı ámelge asırıwdıń tiykarǵı baǵdarların anıqlaw bolıp tabıladı.

Ádebiyatlar analizi. Filolog studentlerdiń sóylew sheberligin rawajlandırıw máselesi lingvistika, psixolingvistika, pedagogika hám lingvodidaktika tarawlarında keń kólemde izertlengen. Ilimiy ádebiyatlardı analizlew sonı kórsetedi, sóylew sheberligi tek til bilimlerin iyelew menen sheklenbey, al olardı real kommunikativlik jaǵdaylarda nátiyjeli qollana alıw qábileti menen belgilenedi.

Sóylew iskerligi teoryyasınıń ilimiy tiykarların L.V.Sherba, L.S.Vigotskiy, A.N.Leontev, A.A.Leontev, A.R.Luriya, I.A.Zimnyaya hám N.I.Jinkin sıyaqlı alımlar islep shıqqan. Olar sóylewdi shaxstıń kommunikativ iskerliginiń tiykarǵı komponenti sıpatında qarap, til menen oylawdıń óz ara baylanısın teoriyalıq jaqtan tiykarlaǵan. Bul izertlewler sóylew iskerliginiń psixologiyalıq mexanizmlerin ashıp beriw menen bir qatarda, sóylewdi oqıtıw metodikasınıń ilimiy negizin de qalıplestirdi.

Kommunikativ kompetenciya teoryyası D.Hymes tárepinen ilimge engizilip, til birliklerin biliwdiń ózi jeterli emesligi, olardı sociallıq hám kommunikativ sharayatlarda durıs qollana alıw qábileti tiykarǵı kórsetkish ekenligi dálillendi. Keyinirek S.J.Savignon bul teoryyanı til oqıtıw ámeliyatı menen baylanıstırıp, kommunikativ baǵdarlangan oqıtıwdıń áhmiyetin negizledi. Bul ilimiy qarastar filolog studentlerdiń sóylew sheberligin rawajlandırıwda kompetenciyalıq qatnastıń teoriyalıq tiykarın quraydı.

Sońǵı jıllarda Ózbekstan hám Qaraqalpaqstanda da bul baǵdarda birqatar izertlewler alıp barıldı. G.B.Prenova studentlerdiń sóylew kónikpelerin kommunikativlik qatnas tiykarında rawajlandırıwdı usındı [1:15-16]. N.Q.Olimova bolajaq ana tili oqıtıwshılardıń tayarlawda lingvistikalıq kompetenciyanı rawajlandırıw máselelerine ayırıqsha itibar qaratadı [2:21-22].

Ye.M.Lagay hám D.B.Seytkasimovtıń izertlewlerinde kompetenciyalıq qatnas tiykarında lingvistikalıq bilimlerde ámeliy iskerlik penen integraciyalaw zárurlıǵı kórsetilgen [3:82]. Bul izertlewler filolog studentlerdiń teoriyalıq bilimlerin kommunikativ ortada qollanıw qábiletin qalıplestiriwdiń metodikalıq tiykarların bayıtadı. M.X.Kamoliddinova sóylew qábiletin bahalawda durısıq, anıqlıq, logikalıqlıq hám tazalıqtı tiykarǵı kriteriyalar sıpatında belgiledi [4:20-22].

Shet el ilimpazlarınń hám respublikamız izertlewshilerinıń ilimiy miynetlerin salıstırmalı analizlew sonı kórsetedi, filolog studentlerdiń sóylew sheberligin rawajlandırıw máselesi ele de tolıq sheshimin tappaǵan. Kóbinese izertlewler ulıwma kommunikativ kompetenciyanı qalıplestiriwge baǵdarlangan bolsa, filolog studentlerdiń kásiplik sóylew sheberligin kompetenciyalıq qatnas tiykarında kompleksli rawajlandırıwdıń metodikalıq sisteması jeterli dárejede izertlenben.

Sol sebepli kompetenciyalıq qatnas tiykarında filolog studentlerdiń sóylew sheberligin rawajlandırıwdıń teoriyalıq hám metodologiyalıq negizlerin qayta qarap shıǵıw, zamanagóy pedagogikalıq texnologiyalar menen baylanıstırıp jetilistiriw ilimiy hám ámeliy jaqtan aktual wazıypa bolıp tabıladı.

Izertlew metodologiyası hám metodları. Usı izertlewdiń metodologiyalıq tiykarın kompetenciyalıq qatnas, kommunikativlik qatnas, shaxsqı baǵdarlangan tálim hám lingvodidaktikalıq qatnaslar quraydı. Bul metodologiyalıq

baǵdarlar filolog studentlerdiń sóylew sheberligin tek teoriyalıq bilimler arqalı emes, al olardı ámeliy kommunikativ iskerlikte qollanıw negizinde rawajlandırıwdı kózde tutadı.

Kompetenciyalıq qatnas bilimlendiriw nátiyjesin studenttiń iyelegen bilim, kónlikpe hám uqıplılıqların real kásiplik jaǵdaylarda qollana alıw dárejesi menen bahalaydı [5:67]. Sol sebepli izertlewde filolog studentlerdiń sóylew sheberligi kommunikativlik kompetenciyanıń quramlıq bólegi sıpatında qaralıp, onıń qalıplesiw mexanizmleri teoriyalıq hám ámeliy jaqtan talqılandı. Kommunikativlik iskerlikli qatnas studentlerdi oqıw procesiniń belsendi subyekti retinde qaraydı. Bul qatnasta dialoglıq hám monologlıq sóylewdi rawajlandırıw, pikir almasıw, mashqalalı jaǵdaylardı sheshiw, piker talasta qatnasıw hám óz kózqarasın dálillep qorǵay alıw tiykarǵı metodikalıq wazıypalar sıpatında belgilenedi [6:31-32].

Izertlew barısında tómendegi ilimiy metodlardan paydalanıldı:

- ilimiy-pedagogikalıq hám metodikalıq ádebiyatlardı teoriyalıq analizlew;
- salıstırmalı analiz hám sistemalaştırıw;
- ulıwmalastırıw hám klassifikaciyalaw;
- pedagogikalıq baqlaw;
- sorawnama ótkeriw;
- sanlıq hám sapalıq analiz metodları.

Teoriyalıq analiz arqalı sóylew sheberligi, kommunikativ kompetenciya, kompetentlik hám kompetenciya túsiniqleriniń ilimiy mazmunı sistemalaştırıldı. Salıstırmalı analiz járdeminde shet el, BMDA hám respublikamız ilimpazlarınń ilimiy qarastarı salıstırılıp, olardıń ortaq hám ayırıqsha tárepleri anıqlandı. Empirikalıq metodlar qatarında sorawnama hám pedagogikalıq baqlaw ayırıqsha áhmiyetke iye boldı. Sorawnama járdeminde filolog studentlerdiń sóylew belsendiligi, sabaqta óz pikirin erkin bayanlaw dárejesi, oqıtıwshı menen kommunikativ qatnası hám interaktiv metodlardan paydalanıw jaǵdayı úyrenildi. Alınǵan maǵlıwmatlar metodikalıq sisteması jetilistiriw ushın tiykarǵı empirikalıq derek retinde qollanıldı.

Talqılaw. Joqarı bilimlendiriw sistemasında kompetenciyalıq qatnas negizinde filolog studentlerdiń sóylew sheberligin rawajlandırıw zaman talap etip atırǵan baslı metodikalıq baǵdarlardıń biri bolıp tabıladı. Ilimiy ádebiyatlar analizi hám izertlew nátiyjeleri sonı kórsetedi, studenttiń sóylew sheberligi tek lingvistikalıq bilimlerde kólemi menen emes, al olardı real kommunikativ hám kásiplik jaǵdaylarda maqsetke muwapıq qollana alıw dárejesi menen belgilenedi. Usı sebepten bilim beriw procesinde teoriyalıq bilimlerde ámeliy iskerlik penen integraciyalaw tiykarǵı metodikalıq wazıypalardıń biri bolıp qaladı.

Sorawnama nátiyjeleri filolog studentlerdiń kóbisinde óz pikirin bayanlawǵa umtıls bar ekenligin kórsetkeni menen, olardıń bári birdey kommunikativ belsendilik kórsetpeytuǵın anıqladı. Ásirese, auditoriyada erkin pikirlesiw, ilimiy pikir-talasta qatnasıw, óz kózqarasın dálillew hám improvizaciyalıq sóylew jaǵdaylarında qıyınshılıqlar ushırasadı. Bul jaǵday dástúriy oqıtıw metodlarınń teoriyalıq bilimge kóbirek baǵdarlanıp, kommunikativlik iskerlikke jeterli dárjede orın berilmewi menen túsindiriledi.

Kompetenciyalıq qatnas sharayatında oqıtıwshınıń róli de ózgeredi. Ol tek maǵlıwmat beriwshi emes, al studenttiń

sóylew belsendiligin shólkemlestiriwshi, kommunikativlik ortalıq jaratıwshı hám refleksiv iskerligin qollap-quwatlawshı moderator bolıwı kerek. Bul studentlerdiń óz betinshe pikirlew, soraw qoyıw, juwapların dálillew hám basqalardıń pikirın analizlew qábiiletlerin rawajlandıradı. Filolog studentlerdiń sóylew sheberligin rawajlandırıwda interaktivlik metodlardan paydalanıw ayrıqsha áhmiyetke iye. Keys-stadi, pikir-talasıw, debat, rol oynları, prezentaciya, mikrooqıtıw, «aql hújimi», juplıq hám toparlıq jumıslar studenttiń sóylew iskerligin belsendiredi. Bunday metodlar arqalı student tek bilim alıp qoymay, al onı kommunikativ jaǵdaylarda qollanıwdı úyrenedi. Ásirese, filologlar ushın ilimiy diskurs, pedagogikalıq diskurs hám ádebiy tekstlerdi talqılawǵa tiykarlangan tapsırmalar kásiplik sóylew sheberligin rawajlandırıwda joqarı nátiye beredi.

Zamanagóy sanlı texnologiyalar da bul processti jańa basqıshqa alıp shıǵadı. Onlayn platformalar, video-konferenciya, audio-jazbalar, elektron portfoliolar hám jasalma intellekt elementleri studentke óz sóylewin jazıp analizlewge, kemshiliklerin anıqlawǵa hám refleksiya jasawǵa múmkinshilik beredi. Bul bolsa sóylew kompetenciyaasınıń úziksiz rawajlanıwın támiyinleydi.

Tallaw nátiyjeleri filolog studentlerdiń sóylew sheberligin rawajlandırıwdıń modelin tómendegi komponentler tiykarında shólkemlestiriw maqsetke muwapıq ekenligin kórsetedi: motivaciya (sólewge qızıǵıw hám ishki motivaciya), kognitiv komponent (lingvistikalıq hám metodikalıq bilimler), ámeliy-kommunikativ komponent (dialoglıq, monologlıq, pikir-talasıw, prezentaciya alıp barıw), refleksivlik komponent (óz sóylewin bahalaw hám jetilistiriw). Bul komponentlerdiń óz ara integraciya studenttiń kásiplik kompetentligin sistemalı túrde qalıplestiredi. Demek, kompetenciyaalıq qatnas tiykarında filolog studentlerdiń sóylew sheberligin rawajlandırıw dástúriy «bilim beriw» modelinen «iskerlik arqalı úyretiw» modeline ótiwdi talap etedi. Bul bolsa bolajaq filologtıń

kommunikativlik tayarlıǵın, pedagogikalıq sheberligin hám kásiplik básekige tura alıw qábiiletin arttırıwda tiykarǵı faktor bolıp xızmet etedi.

Joqarı bilimlendiriw sistemasında kompetenciyaalıq qatnas tiykarında filolog studentlerdiń sóylew sheberligin rawajlandırıw zaman talap etip atırǵan baslı metodikalıq baǵdarlardıń biri bolıp tabıladı [7:42]. Ilimiy ádebiyatlar analizi hám izertlew nátiyjeleri, studenttiń sóylew sheberligi tek lingvistikalıq bilimlerdiń kólemi menen emes, al olardı real kommunikativ hám kásiplik jaǵdaylarda maqsetke muwapıq qollana alıw dárejesi menen belgilenetuǵınlıǵın kórsetip atır. Usı sebepten bilim beriw procesinde teoriyaalıq bilimlerdi ámeliy iskerlik penen integraciyalaw tiykarǵı metodikalıq wazıypalardıń biri bolıp qaladı.

Juwmaq. Ótkizilgen ilimiy analiz hám teoriyaalıq tallawlar kompetenciyaalıq qatnasıń filolog studentlerdiń sóylew sheberligin rawajlandırıwda metodologiyaalıq jaqtan eń nátiyjeli qatnaslardan biri ekenligin kórsetti. Izertlew nátiyjeleri filolog studentlerdiń sóylew sheberligin rawajlandırıw ushın bilim beriw procesinde studentke baǵdarlangan, kommunikativlikke tiykarlangan hám interaktiv metodlardan sistemalı paydalanıw zárúr ekenligin dálilledi. Debat, pikir-talasıw, keys-stadi, prezentaciya, mikrooqıtıw, rolikli oynlar hám sanlı platformalar studenttiń sóylew belsendiligin arttırıwǵa, óz pikirın erkin hám logikalıq bayanlay alıw qábiiletin jetilistiriwge qolaylı sharayat jaratadı.

Demek, kompetenciyaalıq qatnas negizinde islep shıǵılatuǵın metodikalıq sistema filolog studentlerdiń kommunikativ kompetenciyaasını, kásiplik tayarlıǵın hám sóylew sheberligin sistemalı rawajlandırıwdı támiyinlep, joqarı bilimlendiriw sapasını arttırıwǵa xızmet etedi. Bul izertlewdiń teoriyaalıq juwmaqları hám metodikalıq usınısları joqarı oqıw orınlarında «Qaraqalpaq tili», «Til oqıtıw metodikası», «Sóylew mádeniyatı» hám basqa arnawlı pánlerdi oqıtıwda qollanıw múmkin.

Adebiyatlar

1. Prenova G.B. Talabalarda gapirish ko'nikmasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish: ped. fan. fals. dokt. (PhD) diss... avtoref. – Toshkent: 2026.
2. Olimova N.Q. Bo'lajak ona tili o'qituvchilarini xalq og'zaki ijodi vositasida o'quvchilarning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishga tayyorlash metodikasi: ped. fan. fals. dokt. (PhD) diss... avtoref. – Andijon, 2025.
3. Lagay Ye.M. Lingvistik oliy ta'lim muassasalari talabalari nutq madaniyatining shakllanishiga kompetensiyali yondashuv: ped. fan. dok. (Dsc) diss... avtoref. – Toshkent: 2023. – B. 82
4. Kamoliddinova M.X. Modulli o'qitish tizimi asosida talabalar nutqiy qobiliyatini baholash va rivojlantirish texnologiyalari: ped. fan. fals. dokt. (PhD) diss... avtoref. – Andijon: 2026.
5. Normatova N.N. Og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi: ped. fan. fals. dokt. (PhD) diss... avtoref. – Samarqand: 2021.
6. Ilxamova I.N. Talabalarining ijtimoiy-madaniy kompetentligini rivojlantirish: ped. fan. fals. dokt. (PhD) diss... avtoref. – Toshkent: 2019.
7. Asilova G.A. Kasbiy muloqot yuritish kompetensiyasini rivojlantirish: ped. fan. fals. dokt. (PhD) diss... avtoref. – Toshkent: 2017.